

POJETÍ STUDIA KŘESŤANSKÉHO VÝCHODU PODLE ANTONÍNA SALAJKY (1901–1975)

LUKÁŠ NOSEK

Představovaný autor Antonín Salajka se v roce 1930 stal prvním českým katolickým knězem, který získal doktorát z východní teologie na římském *Pontificio Istituto Orientale*. Tuto skutečnost bychom chtěli náležitě reflektovat. Příspěvek se nejprve chce věnovat představení životního osudu Antonína Salajky (1.), chce krátce představit autorovo dílo se zaměřením na křesťanský Východ (2.), podrobněji chce analyzovat samotné Salajkovo pojetí (včetně důvodů) ke studiu křesťanského Východu, v neposlední řadě chce vynést na světlo autorovu smělou představu o zřízení Ústavu pro studium křesťanského Východu při pražské teologické fakultě z konce 40. let 20. století (3.).

1. Život Antonína Salajky¹

Náš autor pocházel z rolnické rodiny z Moravské Nové Vsi. Narodil se 25. dubna 1901. Obecnou školu v Moravské Nové Vsi ukončil v roce 1913. Následně navštěvoval Zemskou vyšší českou reálku v Hodoníně, kterou dokončil 2. července 1920 maturitou s vyznamenáním.²

¹ Srov. Spisovna Katolické teologické fakulty UK (dále jen SKTF), osobní složka Antonín Salajka (5x); Centrum dějin české teologie při KTF UK, osobní fond Antonín Salajka (dále jen CDČT, fond AS I–V); NOSEK, Lukáš. *Život a dílo Antonína Salajky (1901–1975). Prolegomena k teologické analýze. Příspěvek k dějinám katolické dogmatické teologie* [rigorózní práce obhájená na KTF UK]. Praha, 2009, s. 7–106; NOVOTNÝ, Vojtěch. *Katolická teologická fakulta 1939–1990. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. Praha: Karolinum, 2007, s. 388–389; www.cdct.cz.

² Srov. SKTF, fond Personalía: sl. Antonín Salajka – 5x: Curriculum vitae jako příloha žádosti o udělení veniae docendi ze dne 7. 11. 1937; CDČT, fond AS IV – Korespondence: kt. 2, sl. Různé: opis dopisu a pozvánky na sraz 40 let po maturitě, vč. jmen spolužáků a spolužaček ze dne 3. 7. 1960.

Po maturitě podal přihlášku do pražského arcibiskupského semináře, kam byl přijat 31. srpna 1921, když zároveň s tím začal studovat pražskou bohosloveckou fakultu české univerzity. Protože neměl maturitu z řeckého ani latinského jazyka, doplňovací zkoušky ho čekaly v průběhu studia (16. září 1922 z latiny na reálném gymnáziu v Uherském Hradišti; 2. října 1924 z řečtiny na Státním vyšším českém gymnáziu ve Strážnici na Moravě).

Je zajímavé, že již v pražském arcibiskupském semináři Salajka jevil velký zájem o tehdy aktuální velehradské unijní porady a kongresy.³ V semináři prý dokonce měl přezdívku „unionista“.⁴ Tehdejší autorův zájem o velehradskou unionistickou myšlenku a o křesťanský Východ dosvědčují i některé jeho studentské publikace.⁵

Bohosloveckou fakultu úspěšně zakončil 28. června 1925.⁶ Krátce na to byl 5. července vysvěcen arcibiskupem Františkem Kordačem na kněze. Od září 1925 sloužil jako kaplan a katecheta ve Velvarech, než dostal studijní volno na postgraduální studium do Říma na Papežský východní ústav (*Pontificio Istituto Orientale*), kam odešel na podzim roku 1927.⁷

³ Srov. GÓRKA, Leonard. Doktryna ekumeniczna Kongresów Welehradzkich (1907–1936). Studium z zakresu historii katolickiej myśli ekumenicznej. In MYŠKÓW, J. (ed.). *Studia Ekumeniczne*, sv. I. Warszawa: Akademia teologii katolickiej, 1982, s. 5–122; KOLEKTIV AUTORŮ. *Fórum Velehrad I. Communio ecclesiarum – očištění paměti*. Olomouc: Refugium, 2007; TKADLČÍK, Vojtěch. Velehradská cesta k odloučeným bratřím. In *Živá teologie* 4, Praha: ČKCh, 1970, s. 41–68; TKADLČÍK, Vojtěch. Významní pracovníci velehradského unionismu. In KOLEKTIV AUTORŮ. *Bohemia, Ecclesia, Universitas. Sborník k osmdesátinám prof. Jaroslavu Kadlecovi*. Praha: Karolinum, 1991, s. 173–182; AMBROS, Pavel. Velehrad. In FARRUGIA, Edward G. (ed.). *Encyklopedický slovník křesťanského Východu*. Olomouc: Refugium, 2010, s. 937–941.

⁴ „... Ekumenismus není přece ‚konfěkem‘ nějakého Salajky, kterému už v semináři dali přezdívku ‚unionista‘, nýbrž jde o bytostnou otázku katolické Církve i ostatních křesťanských církví, jde o pole, na němž by měli spolupracovat všichni dosud rozdělení křesťané“ CDČT, fond Oto Mádr, sl. Teologická komise, kt. 1: Dopis Salajky Teologické komisi ze dne 7. 6. 1972.

⁵ Srov. SALAJKA, Antonín. Unionistický sjezd na posvátném Velehradě r. 1922. *Museum* 1922/23, roč. LIV, č. 1, s. 18–22; SALAJKA, Antonín. Sv. Josafat, mučedník unie. *Museum* 1923/24, roč. LV, č. 1–2, s. 16–19, 54–57; SALAJKA, Antonín. IV. unionistický sjezd na Velehradě. *Museum* 1924/25, roč. LVI, č. 1–2, s. 15–15, 49–54; SALAJKA, Antonín. Úkol katolických Slovanů (Výklad ideje cyrilometodějské). *Museum* 1924/25, roč. LVI, č. 5, s. 148–151.

⁶ Curriculum vitae pro habilitační řízení, in: SKTF, fond Personalialia, sl. Antonín Salajka; SAP, fond Osobní složky zemřelých kněží, sl. Antonín Salajka, kanovník – Opis životopisu ze dne 25. 1. 1971, AUK, fond KTF UK, FF UK.

⁷ Srov. CDČT, fond AS IV – Korespondence, kt. 1, sl. PIO; NOSEK, Lukáš. *Život a dílo*, s. 25–32.

Pontificio Istituto Orientale (dále jen PIO) v Římě bylo založeno v roce 1917 Benediktem XV.⁸ Institut byl chápán jako projev zájmu římskokatolické církve o křesťanský Východ. Jeho cílem byla výuka východních církevních věd (teologie, kanonického práva, liturgiky, církevních dějin a východní literatury a jazyků) v rámci minimálně dvouletého studijního programu (licenciát). Mezi úkoly institutu mj. patřily: rozšířit poznání křesťanského Východu; teoreticky a prakticky připravit kněze, kteří šli působit do zemí křesťanského Východu (diplomatické služby, řeholní zájmy...); umožnit postgraduální studium latinským kněžím východního obřadu; a v neposlední řadě výchova specialistů, kteří by studium dále šířili a předávali ve vlastních zemích. Papež chtěl, aby institut byl otevřen nejen pro studenty katolického vyznání, ale i pro východní křesťany, vč. pravoslavných. První profesorský sbor se skládal z řad diecézních i řádových kněží. V roce 1922 byl institut svěřen do péče jezuitů a v roce 1926 mu byla přidělena budova později sousedící s Papežskou ruskou kolejí (*Russicum*)⁹ a Papežským ústavem křesťanské archeologie nedaleko římské baziliky Santa Maria Maggiore. Podle našeho pátrání zde před Salajkou studovali pouze dva Češi (Josef Lepka SJ a p. Jaroslav Michalský).¹⁰ Další dva zde přednášeli: Bohumil Spáčil SJ,¹¹ který vyučoval

⁸ Srov. BENEDIKT XV. *Orientis catholici* (motu proprio ze dne 15. října 1917). *AAS* 1917, roč. 9, s. 531–535; BENEDIKT XV. *Quod nobis* (apoštolský list ze dne 25. září 1920). *AAS* 1920, roč. 12, s. 440–441; SALAJKA, Antonín. Papežský Východní ústav v Římě. *ČKD* 1926, roč. LXVII/XCII, č. 5–4 a 9–10, s. 262–265 a 636; SALAJKA, Antonín. Papežský Východní Ústav v Římě. *ČKD* 1929, roč. LXX/XCV, č. 5–6, s. 528–537; SALAJKA, Antonín. Orientální ústav. In MERELL, Jan (a kol.). *Malý bohovědný slovník*. Praha: ČKCh, 1965, s. 361–362; POGGI, Vincenzo. Papežský východní institut. In FARRUGIA, Edward G. (ed.). *Encyklopedický slovník*, s. 676–678; POGGI, Vincenzo. *Per la studia del Pontificio Istituto Orientale. Saggi sull'istituzione, i suoi uomini e l'Oriente Cristiano*. Roma: PIO, 2000. K českým osobnostem viz ŠPIDLÍK, Tomáš. Čeští jezuité a slovanský Východ. In ALTRICHTER, Michal (a kol.). *Velehrad – filologoi versus filosofoi. Příspěvek spirituální teologie k 800letému výročí*. Olomouc: Refugium, 2005, s. 245–249; ČEMUS, Richard. Čeští jezuité na Orientálu. *Jezuité* 2009, roč. XVIII, č. 1, s. 4–7.

⁹ Ruská papežská kolej a seminář založené Piem XI. v r. 1929 pro pomoc církvi v Rusku viz SIMON, Constantin. *Pro Russia. The Russicum and Catholic Work for Russia*. Roma: PIO, 2009; ČEMUS, Richard. Papežská ruská kolej svatě Terezie od Dítěte Ježíše (*Russicum*). In FARRUGIA, Edward G. (ed.). *Encyklopedický slovník*, s. 672; ČEMUS, Richard. Papežská kolej *Russicum*. *Teologické texty* 1996, roč. 7, č. 2, s. 102–103.

¹⁰ Srov. Acta PIO 1920/21; SALAJKA, Antonín. Papežský Východní ústav. In *ČKD* 1926, s. 263; zatímco o Lepkovi jsme našli v Archivu PIO informace, o Michalském jakékoliv informace chyběly, zřejmě tu Michalský byl veden pouze jako tzv. *studente ospite* (hostující student).

¹¹ Základní životopisné údaje viz AMBROS, Pavel. Spáčilovo ztracené Psallite regi nostro III nalezeno. *Studia theologica* 2006, roč. 8, č. 3 [25], s. 83–86; MADEY, Johannes.

v l. 1917–1938 tzv. komparativní teologii; a Josef Vajs, který tu v r. 1922/23 vyučoval staroslovenštinu.¹²

Ze Salajkova římského studia se nám v Centru dějin české teologie dochovala poměrně rozsáhlá složka zápisů a skript.¹³ Mezi Salajkou navštěvovanými přednáškami byly mimo jiné: a) *rovnávací dogmatická teologie*, b) *východní patristika*, c) *historie rozkolu a východních církví*, d) *orientální kanonické právo*, e) *orientální liturgie*, f) *úvod do studia křesťanského Východu*, g) *dogmatický a historický seminář*. Vedle „Orientálu“ navštěvoval i Gregoriánskou univerzitu (kde poslouchal dva semestry *apologetiku* a *historii dogmat*) a Papežský biblický institut,¹⁴ kde prohluboval znalosti v *metodologii vědecké práce*.¹⁵ Pro zajímavost uvedme, že mu zde byl učitelem pozdější kardinál Augustin Bea.¹⁶

Za dobu svého studia Salajka postupně získal bakalaureát (r. 1927/28; prospěch: bene), licenciát (prolytatus, r. 1928/29; prospěch: cum laude) a závěrečný doktorát, který byl tehdy složený ze sepsání a veřejné obhajoby vědecké disertační práce.¹⁷ Disertační práci odevzdal z dogmatické teologie s názvem *Doctrina theologiae Orientis separati de Christi redemptione*,¹⁸ kterou obhájil a studia úspěšně ukončil 12. června 1930, čímž získal právo prokazovat se titulem ScEcclOrDr.¹⁹ Redakce Časopisu katolického duchovenstva ho následně označila

Spacil Theophil. In BAUTZ, Friedrich Wilhelm (ed.). *Biographisch-Bibliographische Kirchenlexikon*. sv. 16, Hamm: Verlag Traugott Bautz, s. 1451–1453; PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům. Díl 2. Nekrology zemřelých členů české provincie T.J. v době rozptýlení v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1996, s. 5–7; POGGI, Vincenzo. *Per la studia*, s. 158–159; AMBROS, Pavel. Spáčil Bohumil SJ (1875–1950). In FARRUGIA, Edward G. (ed.). *Encyklopedický slovník*, s. 840–841.

¹² Srov. Acta PIO 1922/23; AMBROS, Pavel. Vajs Josef (1865–1959). In FARRUGIA, Edward G. (ed.). *Encyklopedický slovník*, s. 931.

¹³ Srov. CDČT, fond AS III – Osobní dokumenty, kt. 2, sl. Skripta a zápisky/poznámky z PIO.

¹⁴ K institutu viz PONTIFICIO ISTITUTO BIBLICO. *Le persone del Biblico. Autorità, professori e studenti (1909–2009)*. Roma: PIB, 2009.

¹⁵ Srov. SKTF, fond Personalía: sl. Antonín Salajka – 5x: Curriculum vitae jako příloha žádosti o udělení veniae docendi, ze dne 7. 11. 1937; CDČT, fond AS IV – Korespondence: kt. 1, sl. Zahraniční korespondence: dopis b. Neczeyovi ze dne 14. 3. 1964.

¹⁶ Srov. SCHMIDT, Stepan. *Augustin Bea. The Cardinal of Unity*. New York: NY City Press, 1992.

¹⁷ Srov. Acta PIO 1928/29.

¹⁸ Srov. SALAJKA, Antonius. *Doctrina theologiae Orientis separati de Christi redemptione* [obhájená disertační práce na PIO]. Roma, 1930.

¹⁹ Srov. Acta PIO 1927/28–29/30; SKTF, fond Personalía: sl. Antonín Salajka – 5x: Curriculum vitae jako příloha žádosti o udělení veniae docendi, ze dne 7. 11. 1937.

jako prvního českého katolického kněze s doktorským titulem z východní teologie.²⁰

Po svém návratu z Říma Salajka usiloval o doktorát i v Praze, který získal v r. 1936 (disertace *Místa Písma svatého o vycházení Ducha svatého se zvláštním zřetelem k výkladu východních odloučených theologů*). V letech 1931 až 1935 také absolvoval základní studium na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy – to jako nutnou aprobaci pro středoškolské učitele. Po absolvování se stal na dlouhá léta středoškolským učitelem náboženství a katechetou v Praze (Vršovice a Karlín v letech 1935–1950), kde začal i pastoračně působit.

Následně v r. 1937 započal habilitační řízení na teologické fakultě v Praze, když jako svou habilitaci předložil mírně upravenou a do češtiny přeloženou disertační práci z Říma.²¹ Kvůli druhé světové válce bylo toto řízení úspěšně dokončeno až v r. 1945, když byl našemu autorovi udělen titul soukromý docent pro obor dogmatická orientální teologie a unionismus. Na pražské bohoslovecké fakultě začal krátce na to přednášet východní teologii a ruštinu (později východní teologii přednášel i na teologickém institutu v Brně).²² Po reformních změnách v bohovědných studiích v r. 1950 se sám nabídl (designovanému děkanovi fakulty Vojtěchu Šandovi a Státnímu úřadu pro věci církevní – dále SÚC) jako vyučující nově vypsáného předmětu církevní slovanština. Tím se zde stal profesorem a působil zde až do r. 1974. Vzápětí po reformních změnách začal suplovat dogmatickou teologii a později i krátce teologii morální. Od r. 1956 se stal jediným vyučujícím dogmatické teologie, až do příchodu doc. Václava Wolfa v r. 1969.

²⁰ „Pisatel tohoto článku dosáhl 12. června 1930 doktorátu východní teologie na Papežském Východním Ústavě v Římě. Disertaci napsal se srovnávací dogmatiky: Nauka teologie odloučeného Východu, zvláště ruské, o Kristově vykoupení. Vložil v ní stručně nauku t. zv. knih symbolických, obšírněji nauku starších theologů, hlavně však názory theologů novějších a nejnovějších o různých otázkách při vtělení Syna Božího, o povaze a účelu vykoupení skrze smrt jeho na kříži, atd., srovnal ji s naukou katolickou a odchylné názory východních theologů podrobil příslušní kritice.“ (Je to prvý a dosud jediný doktorát východní teologie získaný katolickým knězem naší republiky. Pozn. red.) In SALAJKA, Antonín. 50. výročí encykliky „Grande munus“ (1880 30. IX. 1930). *ČKD* 1931, roč. LXXII/XCVII, č. 1, s. 1, pozn. 1.

²¹ Srov. SALAJKA, Antonín. *Nauka východních odloučených theologů, zvláště ruských, o Kristově vykoupení*. Praha: nákladem vlastním s podporou Akademie Velehradské, 1936.

²² Dochovaná zahajovací přednáška ze 23. 3. 1949 viz SALAJKA, Antonín. *Úvod do studia křesťanského východu. Část obecná* (skripta pro posluchače CMBF). s.l., s.n., s.d. [1949], s. 1–9.

V r. 1970 byl pak zvolen proděkanem. Po oficiálním odchodu do důchodu (r. 1971) mu byly uděleny ještě dva tzv. čestné roky, kdy přednášel staroslověnštinu a vedl k tomu i odborný seminář. Zkraje roku 1975 byl spolu s V. Bartůňkem, J. Kouřilem a J. Kubalíkem ustanoven sídelním kanovníkem kolegiální kapituly u Všech svatých na Hradě pražském. Od r. 1950 žil v klášterní věži u Pražského Jezulátka, odkud byl 2. srpna 1975 akutně převezen do Nemocnice pod Petřínem, kde ještě téhož dne zemřel. Zádušní mši svatou sloužil v chrámu sv. Petra a Pavla na Vyšehradě tehdejší pražský arcibiskup František Tomášek. Pochován byl do kapitulní hrobky, kde je uložen s bývalými probošty kapituly a profesory fakulty: dr. Josefem Schindlerem (1833–1911), dr. Aloisem Soldátem (1862–1952), prof. Josefem Vajsem (1865–1959) a dr. Jaroslavem Kouřilem (1913–1981).

2. Dílo s východokřesťanskou tematikou

V současné době čítá soupis Salajkou publikovaných děl (knihy, skriptta, vědecké studie, recenze, popularizační články) přes 500 položek. Soupis těch nepublikovaných čítá něco kolem sta.²⁵ Zde pouze krátce předložíme komentovaný přehled děl s východokřesťanskou tematikou.

Souhrnem můžeme říci, že publikovaných položek, ve kterých se náš autor věnoval křesťanskému Východu, je více jak polovina (cca 280). Vedle celé řady srovnávacích studií a studií věnujících se zpřístupňování ruské teologie ve specifických dogmatických otázkách (eschatologie, eklesiologie, christologie, soteriologie,...),²⁴ se věnoval tehdejší ruské a obecně východokřesťanské současnosti.²⁵ K tomu je nutno připočíst

²³ Srov. NOSEK, Lukáš. *Život a dílo*, s. 201–227.

²⁴ Srov. SALAJKA, Antonín. 50. výročí; SALAJKA, Antonín. Nutnost a možnost nového ekumenického koncilu v odloučené Církvi řecko-ruské a nejnovější pokusy o jeho svolání. *ČKD* 1932, roč. 73/98, č. 7, s. 426–435; SALAJKA, Antonín. Fides et auctoritas ecclesiastica in conciliis oecumenicis. *Acta Conventus Pragensis* 1933, s. 168–186; SALAJKA, Antonín. Nauka východních odloučených theologů o posledních věcech člověka a světa. *ČKD* 1933, roč. 74/99, č. 1–2, s. 35–40, 117–129; SALAJKA, Antonín. Hlavní principy a známky pravoslavné církve. *ČKD* 1937, roč. 78/103, č. 5, s. 432–435; SALAJKA, Antonín. Spalování mrtvol a pravoslavná církev. *Hlídky* 1937, roč. 54, č. 7, s. 264; SALAJKA, Antonín. Věroučné rozdíly mezi pravoslavným Východem a katolickou Církví. *ČKD* 1938, roč. 79/104, č. 2, s. 150–154; SALAJKA, Antonín. Pojem (definice) církve u východních odloučených theologů. *ČKD* 1941, roč. 81/106, č. 5, s. 281–288; SALAJKA, Antonín. Autokefalie ruské pravoslavné církve. *ČKD* 1949, roč. 89/114, č. 1–2, s. 1–11; SALAJKA, Antonín. *Velehradské unijní kongresy ve světle ekumenismu*. s.l., s.n., 1967.

²⁵ Srov. SALAJKA, Antonín. Náboženské poměry v Rusku. *ČKD* 1926, roč. 67/92, č. 5–6, s. 357–361; SALAJKA, Antonín. Činnost sekt v Rusku. *Lidové Listy* 1927, roč. 6, č. 205

velkou porci recenzí na knihy s politickou tematikou tehdejšího SSSR, v nichž si zvláště všímal těch věnujících se pronásledování pravoslavných křesťanů. Recenzoval ale i knihy věnující se srovnávání bolševismu a nacismu s křesťanstvím.²⁶ Samostatně je třeba zmínit i jeho

(ze dne 6. září 1927) s. 5; SALAJKA, Antonín. Před svoláním všeruského pravoslavného koncilu v SSSR? *Život* 1936, roč. 18, č. 6, s. 53–54; SALAJKA, Antonín. Kongres pravoslavných theologů v Athénách. *ČKD* 1937, roč. 78/103, č. 4, s. 388–389; SALAJKA, Antonín. Pravoslavní theologové o svolání ekumenického koncilu. *Hlídky* 1937, roč. 54, č. 4, s. 159; SALAJKA, Antonín. Náboženská svoboda v Sovětském svazu podle nové ústavy. *Hlídky* 1937, roč. 54, č. 5, s. 188–189; SALAJKA, Antonín. Účast pravoslavných na interkonfesionálních sjezdech. *Hlídky* 1937, roč. 54, č. 6, s. 225–226; SALAJKA, Antonín. Pravoslavní církve v baltických státech. *Hlídky* 1937, roč. 54, č. 6, s. 226–227; SALAJKA, Antonín. Stolice pro bezboženství v Sovětském svazu. *Hlídky* 1937, roč. 54, č. 9, s. 352; SALAJKA, Antonín. Encyklika Divini Redemptoris a sovětský tisk. *Hlídky* 1937, roč. 54, č. 9, s. 352; SALAJKA, Antonín. Z rumunské pravoslavné církve. *Hlídky* 1937, roč. 54, č. 10, s. 389–390; SALAJKA, Antonín. Náboženská „svoboda“ v Sovětském svazu. *Sursum* 1937, roč. 17, č. 6, s. 190–191; SALAJKA, Antonín. Zeměpis obyvatelstva Sovětského svazu. *Hlídky* 1938, roč. 55, č. 6, s. 207; SALAJKA, Antonín. Třetí ruská pětiletka. *Hlídky* 1939, roč. 56, č. 2, s. 70; SALAJKA, Antonín. Vyhledky křesťanství na Dálném Východě. *ČKD* 1946, roč. 86/111, č. 1–2, s. 6–11, 46–51; SALAJKA, Antonín. Zřízení moskevského patriarchátu, jeho zrušení a obnova. *Duchovní pastýř* (dále jen DP) 1959, roč. 9, č. 4, s. 66–67; SALAJKA, Antonín. Cařihradský patriarchát. *DP* 1965, roč. 15, č. 2, s. 25–25; SALAJKA, Antonín. K událostem mezi Cařihradem a Římem. *Katolické noviny* 1966, roč. 18, č. 2 (ze dne 9. ledna 1966), s. 3; SALAJKA, Antonín. Přípravy pro všepravoslavný sněm. *DP* 1973, roč. 22, č. 3, s. 41–43.

- ²⁶ Srov. SALAJKA, Antonín. (rec.) Trubeckoy Fürst Gregor, Die Glaubensverfolgung in Sowjetrussland. *ČKD* 1932, roč. 73/98, č. 1, s. 123–124; SALAJKA, Antonín. (rec.) Slavík Jan, Lenin. *ČKD* 1934, roč. 75/100, č. 8, s. 561; SALAJKA, Antonín. (rec.) Malý J., Kříž nad Evropou. Revoluce dvacátého století. *ČKD* 1936, roč. 77/102, č. 5, s. 515–516; SALAJKA, Antonín. (rec.) Stepun Fedor, Das Antlitz Russlands und das Gesicht der Revolution. *ČKD* 1936, roč. 77/102, č. 5, s. 518; SALAJKA, Antonín. (rec.) Lieb Fritz, Das geistige Gesicht des Bolschewismus. *ČKD* 1936, roč. 77/102, č. 5, s. 518–519; SALAJKA, Antonín. (rec.) Normann Alfred Dr., Bolschewitische Welt macht politik. *ČKD* 1936, roč. 77/102, č. 2, s. 212; SALAJKA, Antonín. (rec.) Gide André, Návrat ze Sovětského svazu. *ČKD* 1937, roč. 78/103, č. 3, s. 295–296; SALAJKA, Antonín. (rec.) Mádle Josef, Orientem sovětů (Cestopis katolického kněze komunistickým SSSR), Nový Bydžov 1936. *Rozpravy* 1937, roč. 2, č. 9, s. 230–231; SALAJKA, Antonín. (rec.) Soloněvič Ivan, Rusko za mřížemi, Praha 1936. *Rozpravy* 1937, roč. 2, č. 9, s. 231; SALAJKA, Antonín. (rec.) Silberstein Leopold Dr., Výstavba národnostní kultury v SSSR, Praha 1937. *Rozpravy* 1937, roč. 2, č. 9, s. 232–233; SALAJKA, Antonín. (rec.) Le communisme et les chrétiens par Francois Mauriac, P. Ducattillon OP, Nicolas Berdiaeff, Al. Marc, D. de Rougemont, Daniel-Rops. Paris 1937. *Rozpravy* 1938, roč. 3, č. 2, s. 63; SALAJKA, Antonín. (rec.) Berdjaew Nikolai, Sinn und Schicksal des russischen Kommunismus. Luzern 1937. *Rozpravy* 1938, roč. 3, č. 5–6, s. 172; SALAJKA, Antonín. (rec.) Laski Harold J., Kommunismus. Knižovna »Politika«, sv. 8, Praha 1938. *Rozpravy* 1938, roč. 3, č. 5–6, s. 173–174; SALAJKA, Antonín. (rec.) von Hippel Ernst, Der Bolschewismus und seine Ueberwindung, Breslau 1937. *Rozpravy* 1938, roč. 3, č. 5–6, s. 175; SALAJKA, Antonín. (rec.) Hippel von E., der Bolschewismus und seine Überwindung. *ČKD* 1938, roč. 79/104, č. 5, s. 436; SALAJKA, Antonín. (rec.) Berdjaew N., Sinn und Schicksal des russischen Kommunismus. *ČKD* 1938, roč. 79/104, č. 5, s. 436–437; SALAJKA, Antonín. (rec.) Petit É.,

školské práce (dvě disertační a habilitační), které věnoval východní teologii.²⁷ Zvláštní částí námi zmiňovaných příspěvků jsou ty, které se věnují staroslověnským otázkám (život sv. Cyrila a Metoděje, staroslovenský jazyk a písmo).²⁸ Zde stojí za zmínku dodnes přínosný Salajkou sestavený sborník k výročí smrti sv. Cyrila *Konstantin-Kyryll aus Thessalonike* z roku 1969 vydaný v tehdejší Německé spolkové republice.²⁹ Jako dlouholetý učitel staroslověnštiny k ní také sepsal skripta, která však již dávno upadla v zapomnění.³⁰ Jako slavista se věnoval spíše popularizačním příspěvkům a tématům.³¹

Historie de la Russie et de l'U. R. s. S.. *ČKD* 1958, roč. 79/104, č. 5, s. 285–287; SALAJKA, Antonín. (rec.) Vilinskij V., Ruská revoluce 1825–1956. *ČKD* 1958, roč. 79/104, č. 5, s. 287–288; SALAJKA, Antonín. (rec.) Le communisme et les chrétiens. *ČKD* 1958, roč. 79/104, č. 2, s. 190–191; SALAJKA, Antonín. (rec.) Bolschewistische Wissenschaft und »Kulturpolitik«. Ein Sammelwerk herangez. Königsberg 1958. *Rozpravy* 1959, roč. 4, č. 10–11, s. 196; SALAJKA, Antonín. (rec.) Bolschewistische Wissenschaft und „Kulturpolitik“. *ČKD* 1940, roč. 80/105, č. 2, s. 158–159.

²⁷ Srov. SALAJKA, Antonín. *Doctrina*; SALAJKA, Antonín. *Nauka východních odloučených theologů o vycházení Ducha svatého. Studie biblicko-dogmatická* [zamítnutá disertační práce na KTF UK]. Praha, 1953; SALAJKA, Antonín. *Místa Písma svatého o vycházení Ducha svatého se zvláštním zřetelem k výkladu východních odloučených theologů* [obhájená disertační práce na KTF UK]. Praha, 1955; SALAJKA, Antonín. *Nauka východních odloučených theologů, zvláště ruských, o Kristově vykoupení*.

²⁸ Srov. SALAJKA, Antonín. Prameny k dějinám sv. Cyrila a Metoděje. *DP* 1953, roč. 3, č. 6, s. 84–86; SALAJKA, Antonín. Předloha biblických textů staroslověnských. *DP* 1954, roč. 4, č. 2, s. 22–24; SALAJKA, Antonín. Podíl sv. Cyrilla a Metoděje na překladu Písma svatého. *DP* 1955, roč. 5, č. 7, s. 124–125; SALAJKA, Antonín. Měli Slovane písmo již před sv. Konstantinem – Cyrilem? *DP* 1955, roč. 5, č. 8, s. 146; SALAJKA, Antonín. VIII. kapitola staroslověnského života sv. Konstantina Cyrilla. *DP* 1955, roč. 5, č. 9, s. 163; SALAJKA, Antonín. Význam P. J. Šafařka pro staroslověnský jazyk a písemnictví. *DP* 1961, roč. 11, č. 10, s. 183–185; SALAJKA, Antonín. Dva svátky tří světů. *DP* 1961, roč. 11, s. 46; SALAJKA, Antonín. Na okraj cyrilometodějského jubilea. *DP* 1963, roč. 13, č. 1, s. 3–5; SALAJKA, Antonín. Myšlenka cyrilometodějská – pojítka slovanských národů. *DP* 1963, roč. 13, č. 5, s. 84–85; SALAJKA, Antonín. Základ a složky myšlenky cyrilometodějské. *DP* 1963, roč. 13, č. 7, s. 126–128; SALAJKA, Antonín. Magnifici eventus. *DP* 1963, roč. 13, č. 8, s. 142–143; SALAJKA, Antonín. Význam sv. Konstantina – Cyrila a Metoděje a jejich díla ve světle dnešního bádání. *DP* 1963, roč. 13, č. 9, s. 166–167; SALAJKA, Antonín. K pramenům o životě a působení soluňských bratří. *DP* 1963, roč. 13, č. 10, s. 185–186; SALAJKA, Antonín. K závěru cyrilometodějského výročí (863–1963). *DP* 1964, roč. 14, č. 1–2, s. 6–7, 28–29; SALAJKA, Antonín. Dvojí 1100. výročí (870–1970). *DP* 1971, roč. 20, č. 1–2, s. 4–5, 18–19; SALAJKA, Antonín. Slovanští misionáři v Čechách. *DP* 1975, roč. 23, č. 8, s. 116–117.

²⁹ Srov. SALAJKA, Antonín (ed.). *Konstantin-Kyryll aus Thessalonike*. Würzburg: Augustinus-Verlag, 1969.

³⁰ Srov. SALAJKA, Antonín. *Úvod do studia staroslověnského jazyka a písemnictví*. Praha: ÚCN, 1967.

³¹ Pokus o zhodnocení viz NOSEK, Lukáš. Portrét prof. Antonína Salajky jako slavisty (1901–1975). Ke 35. výročí úmrtí. *Slovanské studie / Studia Slavica* 2009, roč. 13, s. 229–239.

Salajkův odborný přístup k východní teologii se po roce 1950 redukoval na zájem o církevní staroslověnštinu a o život a dílo slovanských věrozvěstů sv. Cyrila a Metoděje. Samostatně vydaných studií monografického charakteru z východního křesťanství vydal jen několik, všechny před rokem 1950. V prvé řadě za zmínku stojí skripta *Úvod do studia křesťanského Východu*,³² vedle nich samostatné vydání třech přednášek s názvem *Studium křesťanského Východu*.³³ Oběma textům se budeme věnovat později. Odborná studie o sofiologii, christologii a soteriologii Sergeje Bulgakovova původně publikována v Časopisu katolického duchovenstva³⁴ se dočkala také samostatného vydání.³⁵ V neposlední řadě je třeba připomenout již zmíněnou habilitační práci.³⁶ Pouze okrajově se věnoval východnímu křesťanství v posledních letech svého života, kdy se zajímal o ekumenismus a promýšlel mnohá témata právě z této perspektivy.³⁷

3. Salajkovo pojetí studia křesťanského Východu

Než se budeme věnovat hlavní otázce naší studie, předložíme situaci ohledně studia křesťanského Východu na pražské bohoslovecké fakultě v průběhu 20. století (3.1), poté představíme samotné přístupy a důvody, které uváděl Salajka pro toto studium (3.2) a nakonec představíme smělý pokus o založení Ústavu pro studium křesťanského Východu při pražské bohoslovecké fakultě (3.3), čímž doplníme předcházející podkapitoly o praktický pohled.

³² Srov. SALAJKA, Antonín. *Úvod do studia křesťanského východu*.

³³ Srov. SALAJKA, Antonín. *Studium křesťanského východu*. Praha: nákladem vlastním, 1948.

³⁴ Srov. SALAJKA, Antonín. Názory ruského theologa s. N. Bulgakova o Sofii, vtělení a vykoupění Kristově. *ČKD* 1937, roč. 78/103, č. 3, s. 240–258.

³⁵ Srov. SALAJKA, Antonín. *Názory ruského theologa s. N. Bulgakova o Sofii, vtělení a vykoupění Kristově*. Praha: nákladem vlastním, 1937.

³⁶ Srov. SALAJKA, Antonín. *Nauka východních odloučených theologů, zvláště ruských, o Kristově vykoupění*.

³⁷ Srov. SALAJKA, Antonín. *Velehradské*; SALAJKA, Antonín. Ekumenické hledisko II. kapitoly dogmatické konstituce O církvi. *Via. Časopis pro teologii* 1969, roč. 2, č. 1, s. 8–10; SALAJKA, Antonín. Eucharistie a křest z ekumenického hlediska. In KOLEKTIV AUTORŮ. *Křest. Přednášky z theologického kurzu pro kněze, 19.–22. 9. 1972*. Praha – Litoměřice: CMBF, 1972, s. 52–56; SALAJKA, Antonín. Ekumenické smýšlení. In KOLEKTIV AUTORŮ. *Sborník theologických kurzů pro kněze na CMBF, sv. IV – 1973 (18.–21. 9. 1973)*. Praha – Litoměřice: CMBF, 1973, s. 87–95.

3.1 K situaci výuky východního křesťanství na pražské bohoslovecké fakultě ve 20. století

Samostatné přednášky o křesťanském Východu byly v obecném pohledu zařazeny do rámce povinného penza studia katolických bohoslovců v roce 1951 konstitucí *Deus scientiarum Dominus*.⁵⁸ V českých zemích začala reforma teologického studia inspirovaná konstitucí po vleklých přípravách až schválením vládního nařízení 18. června roku 1937.⁵⁹ Do procesu zavádění změn však přišla druhá světová válka s uzavřením vysokých škol a další kroky k celkové proměně studia byly odloženy. Finální zpracování a konečné schválení nových studijních předpisů římskou Kongregací seminářů a univerzit tak nastalo až v poválečném období, v květnu 1949.⁴⁰

Na pražské bohoslovecké fakultě byly první otázky více či méně blízké křesťanskému Východu probírány zvláště v rámci přednášek ze staroslověnštiny, které zde byly přednášeny od akademického roku 1912/13 tehdy soukromým docentem Josefem Vajsem. V rámci těchto přednášek se přednášející věnoval staroslověnské gramatice, četbě a výkladu staroslověnských biblických textů a v neposlední řadě i výkladu slovanské liturgie. Následně byl k tomuto předmětu od zimního semestru r. 1920/21 zřízen seminář staroslověnské liturgie, který byl mj. zárukou pro školení ve vědecké práci v daném oboru.⁴¹ V průběhu dvacátých a třicátých let bychom neměli opomenout zdejší působení věhlasného byzantologa Františka Dvorníka, který se mezi lety 1925 až 1938 v rámci svých přednášek z církevních dějin jistě východnímu křesťanství věnoval.⁴² V roce 1936/37 pak ve výuce staroslověnštiny prof. Vajse nahradil prof. Josef Vašica, který zde církevní slovanštinu přednášel – vyjma období druhé světové války – až

⁵⁸ Srov. *AAS* 1951, roč. 23, s. 241–262, 263–284 (česky: Apoštolská konstituce o univerzitách a fakultách pro církevní studia. *ČKD* 1956, roč. 77/102, č. 1, s. 33–48; Prováděcí nařízení k Apoštolské konstituci „*Deus scientiarum Dominus*“. *ČKD* 1956, roč. 77/102, č. 2, s. 111–132).

⁵⁹ Srov. VAŇÁČ, Martin. *Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v letech 1891–1939. Příspěvek k dějinám vztahu mezi státem, církví a univerzitou na přelomu 19. a 20. století* [diplomová práce obhájená na KTF UK]. Praha, 1999, s. 89–90; NOVOTNÝ, Vojtěch. *Katolická teologická fakulta 1939–1990*, s. 61; KUDRNOVSKÝ, Alois. *Bohověda a její studium*. Praha: Bohuslav Rupp, 1947, s. 62–102.

⁴⁰ Srov. NOVOTNÝ, Vojtěch. *Katolická*, s. 43–143.

⁴¹ Srov. VAŇÁČ, Martin. *Katolická*, s. 91–92.

⁴² Srov. VAŇÁČ, Martin. *Katolická*, s. 141–143; NĚMEC, Ludvík. František Dvorník – mistr historické syntézy. *Studie* (1984) č. 91, s. 69–80; AMBROS, Pavel. Dvorník František (1893–1975). In FARRUGIA, Edward G. (ed.). *Encyklopedický slovník*, s. 280–282.

do r. 1950.⁴³ V přednáškách a seminářích mezi lety 1950 až 1974 pokračoval Antonín Salajka, po němž se od r. 1977 výuce věnovala Markéta Koronhályová.⁴⁴

Samotné přednášky o křesťanském Východu byly v Praze vypsány až po druhé světové válce, kdy byl přizván k jejich přednášení námi studovaný autor. V srpnu 1950 byl na komunisty reorganizované pražské teologické fakultě pojmenované Římskokatolická cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze, uveřejněn prozatímní studijní řád, kde byl dosavadní předmět *Úvod do studia křesťanského Východu* (část obecná a zvláštní) vynechán. Nepočítáme-li přednášky z církevních dějin, patrologie, liturgiky a církevní slovanštiny, kde se tématu křesťanského Východu posluchač věnuje okrajově, situace se nezměnila prakticky až do roku 2007. V roce 2010 pak bylo na Katolické teologické fakultě UK zřízeno *Centrum Pro Oriente Christiano*, jehož posláním je právě mj. studium křesťanského Východu (viz www.proorient.cz).

3.2 Jak pojímal studium křesťanského Východu Antonín Salajka?

Na položený dotaz nejlépe dosáhneme odpovědi, když budeme sledovat Salajkovu reakci na výše konstatované zrušení inkriminovaných přednášek po státem provedených změnách bohovědných studií v r. 1950. Salajka Státnímu úřadu pro věci církevní adresoval deset důvodů, proč znovu zavést uvedené přednášky:⁴⁵

(1) apoštolská konstituce o úpravě bohosloveckých studií *Deus scientiarum Dominus* z května 1931 zmiňuje tyto přednášky jako povinné, je tedy nutné je zavést;

(2) studium církevní slovanštiny je nemyslitelné bez doplňujících přednášek o křesťanském Východu (k tomu ještě dodává: na území, kde sv. Cyril a Metoděj působili, jsou tyto přednášky povinností);

(3) studium přinese poznání ruské a obecně slovanské kultury;

(4) přednášky budou užitečné pro plné poznání katolické teologie: objasnění katolických článků víry, které se pozná jako důsledné rozvinutí patristického odkazu; proto má studium veliký význam i pro samotnou pravoslavnou teologii;

(5) studium poskytne prostředky pro ujednání snahy (nejenom) s pravoslavnými křesťany.

⁴³ Srov. VAŇÁČ, Martin. *Katolická*, s. 120.

⁴⁴ Srov. NOVOTNÝ, Vojtěch. *Katolická*, s. 321.

⁴⁵ Srov. SKTF, fond Personalialia; sl. Antonín Salajka – 5x: Salajkova žádost o zavedení přednášek o východním bohosloví, ze dne 3. 9. 1950.

V tomto dopise Salajka ještě přiložil i program navrhovaných přednášek. Ty koncipoval do čtyř ročníků (podle čtyřletého reformovaného studijního plánu) a rozdělil je do třech bloků: *I. Úvod do studia křesťanského Východu* (pro 1. a 2. ročník); *II. Srovnávací dogmatické teologie* (pro 3. a 4. ročník); *III. Seminární cvičení z východního bohosloví* (pro 3. a 4. ročník a doktorandy).⁴⁶

Jako další krok k poznání autorova pojetí studia křesťanského Východu nám poslouží několik klíčových textů. Brožura *Studium křesťanského východu* je složena ze tří publikovaných prací. První dvě jsou upravené přednášky, které Salajka pronesl na unijním kurzu na Velehradě dne 12. srpna 1946 s názvem *Význam studia křesťanského Východu* (v brožuře na s. 3–11) a *Organizace vědecké literární práce unijní* (s. 12–17).⁴⁷ Jako třetí je sem přiložena upravená studie s názvem *Bohosloví východních křesťanů* (s. 18–31), která byla původně zveřejněna v nakladatelství Vyšehrad v řadě studijních textů.⁴⁸ Pro náš úmysl je vhodné podrobněji pročíst přednášku první.

Nejprve k Salajkově charakteristice křesťanského Východu. V těchto formulacích můžeme vidět vpravdě to nejlepší z velehradské tra-

⁴⁶ I. Úvod do studia křesťanského Východu – 1. Všeobecné poznatky o studiu křesťanského Východu. 2. Vznik východních církví a obřadů. 3. Dějinný vývoj východních církví podle obřadů a jejich dnešní stav. 4. Ruská pravoslavná církev v dějinném přehledu. 5. Dokumenty o křesťanském Východu, literatura o východních církvích a obřadech; II. Srovnávací dogmatické teologie – 1. Přehledný obraz katolického, pravoslavného a protestantského křesťanského světa. 2. Katolické, pravoslavné a protestantské křesťanství z věroučného hlediska. 3. Všeobecné poznatky o východním bohosloví. 4. Dějinný východní bohosloví, zvl. řecko-ruského. 5. Vybrané otázky z východního bohosloví (o vycházení Ducha svatého, o církví, o Panně Marii, svátostech, o posledních věcech. 6. Katolické, pravoslavné a protestantské názory na jednotu Církve Kristovy; III. Seminární cvičení z východního bohosloví – 1. Dějinný vývoj dogmatu o Nejsvětější Trojici, zvláště na Východě. 2. Teologické názory a význam cařihradského patriarchy Fotia. 3. Nejstarší náboženská literatura ruská. 4. Cyrilometodějské otázky. 5. Věroučný rozbor církevně-slovanského písemnictví o sv. Cyrilu a Metodějovi. 6. Theologie sv. Cyrila a Metoděje. 7. Novější ruská christologie a soteriologie. 8. Názory ruského teologa A. s. Chomjakova a jeho škola. 9. Nauka ruského teologa s. N. Bulgakova o Sofii, vtělení a vykoupení Kristově a o církví. – viz SKTF, fond Personalia: sl. Antonín Salajka – 3x: Salajkova žádost o zavedení přednášek o východním bohosloví, ze dne 3. 9. 1950.

⁴⁷ Publikována i samostatně: SALAJKA, Antonín. Význam studia křesťanského Východu. *ČKD* 1948, roč. 88/113, č. 1, s. 1–9 (rozšířená 1. část přednášky z Velehradu ze dne 12. 8. 1946); SALAJKA, Antonín. Organizace vědecké literární práce unijní. *ČKD* 1948, roč. 88/113, č. 2, s. 48–54 (2. část přednášky z Velehradu ze dne 12. 8. 1946).

⁴⁸ Srov. SALAJKA, Antonín. Bohosloví východních křesťanů. In CHUDOBA, Bohdan (ed.). *Úvod do studia II. Bohosloví. Co a jak číst pro studium jeho jednotlivých oborů*. Praha: Vyšehrad, 1946, s. 49–61.

dice, jejímž „synem“ Antonín Salajka jednoznačně byl.⁴⁹ „*Musíme si uvědomit, že východní odloučené církve si uchovaly mnohé prvky původního křesťanství lépe než aktivní Západ.*“ Nebo: „*Mystické pojetí Církve v mnohém případě vyjádřila východní teologie lépe než západní (vyjímajíc sv. Augustina).*“ (s. 7–8)⁵⁰

Vedle toho také uvedl dva důvody pro samotné studium křesťanského Východu. První – který se neliší od jednoho z již výše uvedených důvodů – spočívá v hlubším poznání křesťanské tradice. Což mj. přesvědčí studenta, že katolické bohosloví je důsledným rozvedením patristických koncilů a patristické teologie. A právě v tom viděl velký význam i pro samotné pravoslavné.⁵¹ Druhým důvodem je, že studium křesťanského Východu a dějin jednotlivých východních církví nám poskytne prostředky pro unijní snahy. Vždyť „*všechny sjednocovací snahy jsou bez důkladné znalosti křesťanského Východu nemožné.*“⁵²

I zde předložil návrh studia, který rozdělil do čtyř částí:

(A) *teologická část* (studium jednotlivých dogmatických rozdílů – vycházení Ducha Svatého, Filioque, očistec, prvenství a neomylnost římského papeže, látka eucharistie, epiklese, Neposkvrněné početí Panny Marie aj.; způsoby řešení těchto otázek jednotlivými autory obou tradic, vč. studia východní a západní patristiky);

(B) *historická část* (studium vzniku, příčin a vývoje církevního rozkolu; důraz na poznání jednotlivých církví, zvláště ruské);

⁴⁹ K velehradské tradici např.: ZLÁMAL, Bohumil. Die Entwicklung der kyrillo-methodianischen Tradition in der Tschechoslovakischen Geschichte. In SALAJKA, Antonín (ed.). *Konstantin-Kyryll*, s. 77–157; AMBROS, Pavel. *Svoboda k alternativám. Kontinuita a diskontinuita křesťanských tradic*. Olomouc: Refugium, 2008–2009, s. 484–507.

⁵⁰ Srov. OE čl. 1; UR čl. 17; JAN PAVEL II. *Oriente Lumen* (apošt. list z 2. 5. 1995). *AAS* 1995, roč. 87, s. 745–774.

⁵¹ „Studium křesťanského východu je užitečné především k plnému poznání katolického bohosloví. Vede nás k studiu sv. Otců východních a církevních spisovatelů, k usnesení prvních církevních sněmů..., k starokřesťanské bohoslužbě..., k počátkům mnišského a asketického života, jinými slovy k pramenům křesťanské tradice, která jest spolu s Písmem sv. pramenem křesťanské víry. Takovým studiem budou tím více objasněny katolické články víry a po diskusi s názory východních odloučených theologů o všech sporných otázkách bude shledáno, že se v ničem neodchylují od starokřesťanského podání, nýbrž že jsou jeho důsledným rozvinutím. S tohoto hlediska má také studium křesťanského Východu, zvláště z období prvních sedmi ekumenických sněmů (tj. doby před východním církevním rozkolem), veliký význam pro pravoslavné bohosloví.“ SALAJKA, Antonín. Význam studia křesťanského Východu. In SALAJKA, Antonín. *Studium*, s. 9–10.

⁵² SALAJKA, Antonín. Význam, s. 9–10.

(C) *liturgicko-právně-spirituální část* (poznání východní liturgie, jednotlivých obřadů, kanonických sbírek, životopisů světců, zbožnosti a umění);

(D) *církevní unionismus* (studium všech problémů a obtíží snah po sjednocení včetně ekumenických hnutí v nekatolickém světě; hledání cest k jednotě; řešení způsobů, jak přiblížit odloučenému křesťanskému světu katolické názory).⁵⁵

V představované brožuře, přesněji v její druhé části (*Organizace vědecké literární práce unijní*) pak mj. předložil konkrétní úkoly, které vzešly z porady pracovníků velehradského kongresu konaném v r. 1946.⁵⁴ Ve třetí části (*Bohosloví východních křesťanů*) zase představil hutný bibliografický soupis literatury (cca 200 publikací z let 1860–1946) z nichž významné drobně okomentoval.

Dalším klíčovým textem pro zodpovězení otázky, jak Salajka pojímal studium křesťanského Východu, jsou skripta *Úvod do studia křesťanského Východu. Část obecná*. Nejprve se opět věnujme charakteristice křesťanského Východu. Salajka oproti předcházejícím textům, kde zdůraznil úlohu východních církví při uchování mnohých prvků původního křesťanství, zde dodává, že tyto prvky musí být odkryty, aby byly ku prospěchu křesťanského Západu.⁵⁵ Jinde tento program doplňuje, když tvrdí: „*Máme na mysli onu snahu a činnost Církve katolické, kterou od svého počátku neustále vyvíjela a vyvíjí, aby totiž přivedla do svého mateřského náručí i ony křesťany, kteří se od ní z různých příčin odloučili, ať už to jsou jednotlivci nebo veliké společenské celky.*“ Nebo: „*Církev katolická nikdy neopomenula vykonati vše, aby umožnila zbloudilým a od ní odloučeným nalézt cestu k návratu do jednoty svého církevního společenství... Kolikrát od doby církevního rozkolu se snaži-*

⁵⁵ Srov. SALAJKA, Antonín. Význam, s. 6–7.

⁵⁴ „Bylo na ní usneseno vydati (během 2–5 let) základní spisy o křesťanském Východu: Prameny cyrilometodějské a theologie sv. Cyrila a Metoděje (Dr. F. Grivec), Úvod do studia křesťanského Východu (Dr. A. Salajka), Věrouka odloučeného křesťanského Východu (Dr. I. Mastylak), Církevní právo východní (Dr. J. Jaroš), Dějiny doby cyrilometodějské (Dr. O. Polách), Dějiny ruské církve (Dr. J. Olšr), Úvod do studia slovan- ské bohoslužby (Dr. J. Vašica), Výtvarná kultura byzantské církve (Dr. J. Myslivec), Středověké církevní umění u Slovanů (Dr. J. Myslivec). Domníváme se, že kdyby se podařilo vydati uvedené spisy, že bychom hodně pokročili v poznání křesťanského Východu a v šíření znalosti o něm.“ SALAJKA, Antonín. Organizace vědecké literární práce unijní. In SALAJKA, Antonín. *Studium*, s. 12–17 (zde 14–15).

⁵⁵ „Musíme si uvědomiti, že východní církve si uchovaly mnoho prvků původního křesťanství, které musí být odkryty, aby byly ku prospěchu křesťanského Západu.“ SALAJKA, Antonín. Organizace, s. 5.

*la Církev katolická uvéstí východní odloučené křesťany do svého lůna.*⁵⁶ Z těchto citací a termínů (např. návrat do lůna; návrat do mateřského náručí) můžeme poznávat Salajkou zastávaný dobový římskokatolický postoj tzv. návratu východních odloučených křesťanů do církve katolické.⁵⁷

Podíváme se do Salajkova pojetí přednášek uvedených ve skriptech. Již ze samotného úvodu vyplyne rozdělení studia do dvou částí: obecné (pro 1. a 2. ročník)⁵⁸ a zvláštní (pro 3. až 5. ročník).⁵⁹ Přednášky obecné části pak rozdělil *de facto* do dvou bloků:

(1) prolegomena (*snaha Církve katolické o jednotu; obecné poznatky o studiu křesťanského Východu; vznik a vývoj východního církevního rozkolu; příčiny východního rozkolu podle řecko-ruských dějepisců a teologů; doba po východním rozkolu a snahy o jednotu Církve*);

(2) přehled východních církví podle liturgických obřadů⁶⁰ (*dějiny a dnešní stav východních odloučených i sjednocených církví: východní církve byzantského obřadu; arménského obřadu; syrského obřadu; koptického obřadu; sjednocené církve východního obřadu*; s. 58–191).⁶¹

⁵⁶ SALAJKA, Antonín. Organizace, s. 1–2.

⁵⁷ Srov. SMÍŠENÁ MEZINÁRODNÍ KOMISE PRO TEOLOGICKÝ DIALOG MEZI KATOLICKOU CÍRKVÍ A PRAVOSLAVNOU CÍRKVÍ. Uniatismus, unijní metoda minulosti a současné hledání plného společenství (dokument z Balamand z 25. 6. 1993). In BUGEL, Walerian (ed.). *Ekumenické konsensy I*. Olomouc: Refugium, 2001, s. 85–102; BUGEL, Walerian. *Ekleziologie Užhorodské unie a jejich dědiců na pozadí doby*; Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, s. 220–228.

⁵⁸ I. Úvod do studia křesťanského Východu (část obecná): 1. Obecné poznatky o studiu křesťanského Východu. 2. Vznik a vývoj východního církevního rozkolu. 3. Východní rozkol podle řeckých a ruských dějin a teologie. 4. Snahu o obnovu církevní jednoty po východním rozkolu. 5. Dějiny a dnešní stav východních církví a obřadů (sjednocených o odloučených) – obsáhlou část zde zaujímají dějiny ruské pravoslavné církve od počátku až dodnes. 6. Přehled papežských dokumentů o křesťanském Východu viz SALAJKA, Antonín. *Úvod do studia křesťanského východu*, s. 8.

⁵⁹ II. Úvod do studia křesťanského Východu (část zvláštní): 1. Dějiny řecko-ruského bohosloví. 2. Věroučné rozdíly mezi katolickou Církví a pravoslavným Východem – a) nauka východních teologů o vycházení Ducha Svatého, b) nauka odloučených teologů o Církvi a prvenství v Církvi, c) nauka o svátostech (zvláště o kvašeném a nekvašeném chlebu při Svátosti oltářní, o epikleši při mši svaté), d) nauka o Neposkvrněném početí Panny Marie, e) nauka o posledních věcech (o očistci a posmrtné odměně). 3. Nauka východních církví nestoriánských a monofysitských. 4. Cesty k jednotě Církve Kristovy – a) katolický názor na jednotu Církve, b) pravoslavné stanovisko k unijním a ekumenickým snahám, c) protestantské a anglikánské ekumenické hnutí viz SALAJKA, Antonín. *Úvod do studia křesťanského východu*, s. 8.

⁶⁰ K jinému typu dělení viz ROBERSON, Ronald. *The Eastern Christian Churches. A Brief Survey*, 6th edition, Roma: PIO, 1999; AMBROS, Pavel. *Svoboda*, s. 593–609.

⁶¹ Dále dělí: (A) Východní církve byzantského obřadu – VII. Byzantský obřad a církve byzantského obřadu; (A.1) Řekové – VIII. Řecké církve byzantského obřadu, IX. Církve melkitské (řecko-rabaské); (A.2) Slované – X. Ruská církev, XI. Srbská cír-

Zvláštní části přednášek měl odpovídat i druhý díl skript. Přestože v osobním fondu Antonína Salajky při Centru dějin české teologie je celá řada rukopisů a příprav k nejrůznějším autorovým publikacím, texty, které by odpovídaly speciální části skript, zde nejsou (nepočítáme-li odborné studie k jednotlivým tématům publikované např. v Časopisu katolického duchovenstva, Hlídce, Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje).

Z výše řečeného rovněž vyplývá několik Salajkových *pojetí* studia křesťanského Východu, která se vzájemně liší časovým rozložením:

(1) pojetí dvoublokové: (*I. prolegomena*: snaha Církve katolické o jednotu; obecné poznatky o studiu křesťanského Východu; vznik a vývoj východního církevního rozkolu; příčiny východního rozkolu podle řecko-ruských dějepisců a teologů; doba po východním rozkolu a snahy o jednotu Církve; *II. přehled východních církví podle liturgických obřadů*: dějiny a dnešní stav východních odloučených i sjednocených církví);

(2) tříblokové pojetí (*I. Úvod do studia křesťanského Východu*; *II. Srovnávací dogmatické teologie*; *III. Seminární cvičení z východního bohosloví*);

(3) čtyřblokové pojetí: (*A. teologická část*: studium jednotlivých dogmatických rozdílů; *B. historická část*: studium vzniku, příčin a vývoje církevního rozkolu; důraz na poznání jednotlivých církví; *C. liturgicko-právně-spirituální část*: poznání východní liturgie, kanonických sbírek, životopisů světců, zbožnosti a umění; *D. církevní unionismus*: studium všech problémů a obtíží snah po sjednocení včetně ekumenických hnutí v nekatolickém světě; hledání cest k jednotě; řešení způsobů, jak přiblížit odloučenému křesťanskému světu katolické názory);

(4) na okraj je ještě třeba připomenout zásadní Salajkovo pojetí studia, které musí být chápáno v jasné návaznosti a souvislostech s přednáškami církevní slovanštiny.

kev, XII. Bulharská církev; (A.5) Rumuni – XIII. Rumunská církev; (A.4) Gruzíni – XIV. Gruzínská církev; (A.5) Nové autonomní církve – XV. Národní církev v Albánii, XVI. Pravoslavná církev v Americe, XVII. Metropole pravoslavná v Estonsku, XVIII. Metropole pravoslavná ve Finsku, XIX. Pravoslavná církev v Polsku, XX. Pravoslavná církev v Litvě, XXI. Pravoslavná církev v Lotyšsku, XXII. Pravoslavná církev v ČR, XXIII. Ostatní menší pravoslavné skupiny; (B) Církev arménského obřadu (monofysitské) – XXIV. Dějiny a církve arménského obřadu; (C) Církev syrského obřadu (monofysitské a nestoriánské) – XXV. Dějiny a církve syrského obřadu; (D) Církev koptického obřadu (monofysitské) – XXVI. Dějiny a církve koptického obřadu; (E) Sjednocené církve východního obřadu (katolické) – XXVII. Dějiny a dnešní stav sjednocených církví.

3.3 Snaha vytvořit Ústav studia křesťanského Východu v Praze

Jestliže mapujeme Salajkovo pojetí a důvody ke studiu křesťanského Východu je nutné představit – do jisté míry – unikátní „autorův projekt“, který díky politické situaci nedostal svého uskutečnění. Nejprve je třeba se zaměřit na Salajkovu žádost o jmenování mimořádným profesorem východní teologie z 25. dubna roku 1948. Již jsme poukázali, že jako profesorskou práci Salajka odevzdal své apologeticko-dogmatické pojednání o církvi s názvem *Církev Kristova*.⁶² Z odůvodnění, které k žádosti přiložil, plyne, že by měl být jmenován mimořádným profesorem východní teologie a zároveň by tím měla být zřízena nová stolice (pro východní teologii) na Bohoslovecké fakultě v Praze. Důvody *proč jmenovat jeho* a zároveň *proč zřídit novou stoli*ci Salajka jasně propojuje, když říká mj. (1) jmenováním může být zřízena nová stolice pro východní bohosloví a unionismus; (2) zřízení této stolice je naléhavé, jak z hlediska požadavku apoštolské konstituce *Deus scientiarum Dominus*, tak také díky tomu, že „*změněnými státoprávními poměry nastává bohoslovecké fakultě v Praze veliký úkol*“ [sic!]; ... (4) autor má připraven rukopis „*velkého vědeckého díla Církev Kristova*“, kdy ho jako dvoudílný hodlá vydat v nakladatelství Vyšehrad; ... (7) závěrem zmínil svou osobní touhu zřídit na pražské bohoslovecké fakultě „*jakési středisko pro studium křesťanského (zvl. slovanského) Východu*“.⁶³

V osobním fondu Antonín Salajky (při Centru dějin české teologie) se dochoval později sestavený koncept přípravy tohoto nového ústavu při pražské teologické fakultě. Předběžný název měl znít *Ústav pro studium křesťanského Východu při Bohoslovecké fakultě v Praze*. Z tohoto konceptu vyplývá následující:

Hlavní zaměření: (a) studium křesťanského Východu; (b) cyrilometodějské otázky; (c) poznání východní liturgie; (d) ekumenismus; (e) unionismus; k tomu nutně připadala (f) znalost staroslověnštiny a dalších východních jazyků.

Forma studia: mělo jít o akademickou instituci při pražské bohoslovecké fakultě. Ústav měl vzdělávat několik typů posluchačů a v několika stupních. Šlo o (1) základní a (2) vyšší typ studia, které byly určeny

⁶² Srov. SKTF, sl. Fakultní rada – zápisy ze zasedání: 30. 4. 1948; *Seznam osob a ústavů University Karlovy v Praze jakož i státních zkušebních komisí 1948*. Praha: Akademický senát UK, 1948, s. 9–10.

⁶³ Srov. SKTF, fond Personalía: sl. Antonín Salajka (3x) – Žádost o návrh na jmenování mimoř. profesorem pro stoličce východního bohosloví, ze dne 25. 4. 1948.

pro katolické bohoslovce, kněze i laiky. Vedle toho měl ústav pořádat cykly kurzů pro širokou veřejnost.

Organizační struktura: v čele měl stát předseda a tajemník. Členy ústavu měli být odborně kompetentní profesori fakulty.⁶⁴

Z rešerše zápisů fakultní rady pražské bohoslovecké fakulty (50. až 70. léta) neplnou žádná další konkrétní informace o souvisejících aktivitách. Podobný úmysl zmínil náš autor ve studii o velehradských kongresech z druhé poloviny šedesátých let,⁶⁵ kde napsal o ideji (původně prý z r. 1947) zřízení studijního střediska pro křesťanský Východ v pražských Emauzích. Údajně vlivem společenských změn se tato intence neuskutečnila.⁶⁶ Nakolik se tyto dvě ideje překrývaly, resp. byly navazující, není dosud zcela jisté. V tuto chvíli je pouze jasné, že k uskutečnění návrhů nedošlo.

4. Závěr

Závěrem se ještě nabízí následující otázka. Jak to je obecně s recepcí Salajkových odborných studií, skript a dalších příspěvků s tématem křesťanského Východu v kontextu dobové i současné teologie. Pro nesystematické studium této problematiky odpovíme pouze zevrubně. Co se týče dobové teologie je velmi potěšující, že v roce 1950 profesor Pontificio Istituto Orientale p. Maurizio Gordillo SJ Salajku parafrázoval v souvislosti se soteriologickým modelem zadostiučinění (*satisfactio*) sv. Anselma a jeho přijetím některými slovanskými teology.⁶⁷ K tehdejší dobové české teologii můžeme říci, že ze Salajky čerpana více nebo méně do roku 1950. Ovšem nijak zásadní recepce jeho teologického myšlení v tehdejší době zřejmě neproběhla. Po komunistickém nástupu k moci a s tím souvisejícím omezením publikační i vědecké činnosti se o nějaké větší recepci již nedá mluvit. Jak jsme

⁶⁴ Srov. CDČT, fond AS V – Varia, kt. 3, sl. CMBF: rukopisný návrh na zřízení, zaměření, i organizaci Ústavu pro studium křesťanského Východu při Bohoslovecké fakultě v Praze ze dne 9. 8. 1956.

⁶⁵ Srov. SALAJKA, Antonín. *Velehradské*; upraveně KASALAJ, Anton. Das cyrillo-metho-dianische Velehrad und seine Unionskongresse. In *Slovak studies XII. Cyrillo metho-diana 2*, Cleveland-Roma, Slovak Institute, 1972, s. 153–192.

⁶⁶ Upozorňujeme, že v Emauzích se v jubilejním svatováclavském roce 1929 konal na popud Akademie velehradské vědecký kongres, jehož příspěvky později vyšly i tiskem viz *Acta Conventus Pragensis pro studiis orientalibus a. MCMXXIX celebrati*. Olomouc 1950.

⁶⁷ Srov. GORDILLO, Mauricius. *Compendium theologiae orientalis*. Editio tertia, Roma: PIO, 1950, s. 146, pozn. 2.

uvedli, po tomto datu Salajka tematiku východního křesťanství více méně opustil.

Z rešerší současné teologické produkce pak vyplývá, že si jeho děl všímají tvůrci komentovaných bibliografií české teologické literatury, přičemž zůstávají u výčtu děl, v některých případech u krátké anotace,⁶⁸ v poměrně malém počtu se výslovně Salajkovy texty parafrázuji, ba někdy i citují.⁶⁹ Zásadní se tak jeví skutečnost, že v monumentálním *Encyklopedickém slovníku křesťanského Východu* (obohaceném oproti původní italské verzi o 555 nových hesel) čtenář nalezne biografické heslo k našemu autorovi z pera prof. Pavla Ambrose.⁷⁰

V našem příspěvku jsme se pokusili prof. Salajku představit, jako znalce a propagátora studia křesťanského Východu. Všimli jsme si jeho příspěvků k poznání východního křesťanství a jeho teologie, popsali jsme také jeho metodu tohoto studia. Vedle znalosti dějin východních církví, jejich liturgie a zbožnosti, kladl nemenší důraz mj. také na dokonalé poznání věroučných problémů a jejich řešení v soudobé teologické literatuře orthodoxních i katolických autorů. Zdůrazňoval také znalost historických reálií o východním rozkolu, vč. poznání ruské a řecké historické a teologické interpretace. „*Přehlédneme-li dějiny církevního rozkolu, můžeme v nich nalézt poučení vzhledem k obnovení církevní jednoty. Rozdělení bylo připravováno staletým rozdělením mysli a srdcí, jež časem vzrůstalo, nedostatkem vzájemného porozumění, mícháním záležitostí politických do záležitostí náboženských, nenávistí nacionální a osobními ambicemi. Chceme-li připravovat cestu k návratu odloučených východních křesťanů, musíme jít cestou opačnou. Musíme přesvědčtí obě strany, aby se lépe poznaly a sobě porozumněly; musíme mít na zřeteli (při pevném dogmatickém stanovisku) starobylé obyčeje*

⁶⁸ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad V. Česká trinitární teologie a její kontext v letech 1800–2005. Komentovaná bibliografická sonda do dějin české teologie. *Theologická revue* 2005, roč. 76, č. 2, s. 123–167; POSPÍŠIL, Ctirad V. *Jako v nebi, tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie*. Praha – Kostelní Vydří: Krystal OP – Karmelitánské nakl., 2009, s. 59, 363; POSPÍŠIL, Ctirad V. Česká trinitární teologie. In FARRUGIA, Edward G. (ed.). *Encyklopedický slovník*, s. 242–245; AMBROS, Pavel. *Svoboda*, s. 637, 673, 779, 798, 803.

⁶⁹ Srov. SLÁDEK, Karel. *Vladimír Solovjov: mystik a prorok. Osobnost a dílo Vladimíra Solovjova pohledem (nejen) české reflexe*. Olomouc: Refugium, 2009, s. 39–40, 113–115, 175; SLÁDEK, Karel. *Mystická teologie východoslovanských křesťanů*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010, s. 62–63, 92; AMBROS, Pavel. *Svoboda*, s. 638; AMBROS, Pavel. Česká teologie, spiritualita a křesťanský Východ. In FARRUGIA, Edward G. (ed.). *Encyklopedický slovník*, s. 229–242.

⁷⁰ Srov. AMBROS, Pavel. Salajka Antonín (1901–1975). In FARRUGIA, Edward G. (ed.). *Encyklopedický slovník*, s. 800.

*a tradice; musíme hledati to, co nás spojuje, nikoliv, co nás rozděluje; musíme nabádat obě strany k tomu, aby se milovaly v Kristu.*⁷¹

Není problematické pokládat Antonína Salajku za duchovního syna Velehradu. Zvláště když vědomě propojoval cyrilometodějskou tradici se snahou o sjednocení církvi a neméně pak, když se sám k této tradici hlásil. V poválečném politickém vývoji četl velikou přfležitost všemu slovanstvu. Vždyť jednou z vítězných mocností druhé světové války byl Svaz sovětských socialistických republik. Studium křesťanského Východu tím nabylo klíčového důvodu: znalosti ruské kultury a jazyka.

Čtenáře jsme seznámili s jednou z postav českých katolických znalců křesťanského Východu 20. století. Dogmatický teolog, který své badatelské místo a vědecký úkol viděl ve snaze odčinit hřích rozkolu. Budiž z tohoto úhlu pohledu jeho dílo čteno, a necht my jsme velkorysími čtenáři prací těchto synů své doby.

ABSTRACT

LUKÁŠ NOSEK

Antonín Salajka's conception of the study of the Christian East

This article is about Antonín Salajka (1901–1975). This author was the first czech catholic priest laureated in Pontifical Institute of Oriental Studies in Rome (in 1930). Our paper first presents Antonín Salajka's life and then introduces his work. The aim is on the Christian East, as half of his scientific work focused on this theme (cca 280 item). Next, our effort in this article aims at a detailed analysis of author's conception and reasons for the study of the Christian East. He related his study to a great extent to the study of church Slovanic. The fundamental elements of Salajka's conception were: (1) history of orthodox churches, variety of orthodox liturgical traditions, reasons for the so called East-West schism of 1054; (2) deeper knowledge of orthodox theology in a so-called comparative dogmatic theology; (3) introduction of his endeavour towards unification of all christian churches. Finally this article presents Salajka' project aimed at the establishment of Institute for study of the Christian East in the 1940s in Prague.

Key words

Pontificio Istituto Orientale, Christian East, conception of the study of the Christian East, unionism of Velehrad, ecumenism

⁷¹ SALAJKA, Antonín. *Úvod do studia křesťanského východu*, s. 29.